

parc natural
de **penyagolosa**

INFO trimestral del Parc
Natural de Penyagolosa
Nº2 Abril-Juny 2018

el Gegant

01

DEU ANYS DE PARC NATURAL

Per Enric Roncero

03

ELS PETROGLIFS DE PENYAGOLOSA

Els rastres
del que vam ser

04

LA MIGRACIÓ DE LES AUS

Nascudes per a viatjar

05

LA FITXA: EL ROURE REBOLL

Quercus pyrenaica

06

HOTEL D'INSECTES

Ajudar els insectes
és ajudar la vida

07

EL MANTENI- MENT DEL PARC

Els treballs de la brigada

08

ORQUÍDIES A PENYAGOLOSA

Unes grans
desconegudes

Deu anys de Parc Natural

Enric Roncero

(Escriptor dels llibres: *Penyagolosa: Paisatges del sostre d'un país* i *Pels voltants de Penyagolosa*)

Ha passat una dècada llarga des de la declaració de Penyagolosa com a Parc Natural. El temps transcorregut ja permet tindre una certa perspectiva sobre el procés de protecció i els efectes produïts tant sobre la naturalesa com sobre la població.

Penyagolosa és un espai de muntanya, com tants altres de l'interior valencià. Compartix eixa condició muntanyenca amb altres espais, com ara Mariola, La Font Roja, Espadà o la Tinença de Benifassà. I, a més d'això, Penyagolosa té una característica que la diferencia d'altres espais: la qualitat del seu poblament dispers. El paisatge de Penyagolosa, el que coneixem i ens ha arribat, és un paisatge modelat pels humans, com a tot arreu. Els humans han donat forma al paisatge artificant terres, transformant-les en bancals de conreu on abans només hi havia vessants rosts, coberts pels arbres o pels matolls. També, la pastura extensa de les raberes d'ovelles ha anat definint uns paratges de prats envoltats pel bosc, formant un mosaic que és un dels trets definidors de Penyagolosa. Però són, sobretot, els masos els que han anat conformant el paisatge. La gran extensió dels masos, esguitant de vida els paratges, on els seus pobladors treballaven les terres i omplien l'aire del so de les esquelles. D'eixa vida, ara, en queda poc. O, millor dit, en queda poca vida i molts de rastres: els teulats dels masos, els marges dels bancals o dels passos ramaders, els gamellons de les fonts. Un patrimoni a conservar, per més difícil i costós que siga el seu manteniment. Un objectiu per al Parc, junt a la conservació de la riquesa botànica, tan fràgil que no pot suportar el pas continuat de les persones sense malmetre's de forma irreversible.

Durant els últims anys, la vida a Penyagolosa ha canviat d'habitants. Sense masovers i sense raberes,

el bosc recupera les terres de conreu i altres animals prenen el relleu dels humans: senglars, cabres, cabirols, voltors i àguiles són els nous pobladors del massís. Molt sovint, la seua presència dificulta el conreu dels pocs bancals que encara es treballen i obliga a una difícil convivència amb els pocs veïns que mantenen activitats tradicionals.

Per altre costat, l'oci dels habitants de les ciutats aporta visitants de cap de setmana, tant als pobles com als masos adaptats al turisme de muntanya, i va conformant-se com una de les principals aportacions de rendes per al territori. Tant el Parc com els pobles haurien de donar prioritat a infraestructures lleugeres i activitats que asseguruen l'arribada ordenada de visitants al llarg de la setmana i de l'any, intentant controlar les grans concentracions de gent, en cas que siguen poc compatibles amb la protecció de la naturalesa i amb el fluxe continuat dels altres visitants. Eixa és una via per a intensificar la simbiosi entre el Parc i els pobladors: els veïns d'estes terres consideren el Parc com a seu, i així ha de seguir sent. A canvi, els visitants de Penyagolosa han d'aportar les rendes que permeten fixar la població en el territori, combatent el despoblament. També han d'aportar, indirectament, els recursos per a què els pobladors d'estes terres tinguen accés a uns recursos socials, sanitaris i educatius homologables als que disfruten els visitants urbans. Indirectament, perquè és l'administració pública qui ha de proveïr estos recursos i reforçar el finançament tan escàs del Parc Natural per a poder acomplir les seues funcions. Així, quan passen deu anys més, podrem dir que el Parc de Penyagolosa ha servit per a protegir la naturalesa alhora que ha assegurat millors condicions de vida per als veïns que hi habiten.

Els petroglifs de Penyagolosa

Els rastres del que vam ser

A principis del mes de maig es va dur a terme una campanya en tota la xarxa de parcs de la Comunitat Valenciana titulada: "El patrimoni cultural, també en la naturalesa". Des del PN de Penyagolosa participem oferint una ruta guiada que ens va portar a conèixer dos dels petroglifs que es troben al nostre parc.

Aquests petroglifs són dissenys abstractes que van ser tallats en la roca fa milers d'anys. S'estima que els que es troben al parc poden datar de la primera Edat del Ferro, ja passat l'any 1000 AC, època en la qual coincidiria amb un assentament en la Lloma Belart.

Fins al moment hi ha dues hipòtesis que podrien explicar la funció del tallat d'aquests petroglifs pels habitants de l'època:

- Elements relacionats amb forns, on s'extrauria oli de ginebre (càdec), amb finalitats terapèutiques tant per a animals com persones.
- Elements relacionats amb rituals sagrats i de culte.

La primera hipòtesi consisteix en què els petroglifs eren talles realitzades en pedres inclinades amb la finalitat d'arreglar l'oli que s'extreia de les branques de ginebre posades a calfar damunt en un recipient de fang i embolicat en una foguera.

La segona hipòtesi es basa en l'opinió que eixes talles formaven una espècie de taula sobre la qual es realitzaven cerimònies de libació i ofrenes. Pel lloc on es troben, les ofrenes podrien estar destinades al déu cèltic Lug, possiblement representat a la muntanya "sagrada" de Penyagolosa.

Les dues hipòtesis compten amb els seus partidaris i detractors, encara que la segona hipòtesi sol resultar més atractiva i suggeridora, ja que planteja una infinitat de preguntes sobre el passat de Penyagolosa, els costums i les creen-

ces dels antics habitants d'aquestes terres. Si vols saber més dels petroglifs de Penyagolosa:

http://www.cuevascastellon.uji.es/articulos/apl27_manifestacionesarterupeprehistorico.pdf

<https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/3153764.pdf>

Petroglif a Penyagolosa

Nius per a falcies

La migració de les aus

Nascudes per a viatjar

Tots els anys té lloc un espectacle natural de bellesa única, la migració de milions d'ocells. Aquests viatges estacionals són empresos seguint les línies de costa, valls fluvials i cadenes muntanyenques. Tenen lloc en dues ocasions al llarg de l'any: d'una banda, la migració prenupcial (abans de l'època de cria) durant la primavera; d'altra banda, la migració postnupcial (després de l'època de cria), durant la tardor. La variació en les hores de llum i el canvi de la temperatura ambiental produeixen uns canvis hormonals en els cossos dels ocells que estimulen aquests viatges migratoris.

El fenomen de la migració és important a escala ecològica per diversos motius. D'una banda, ajuda a mantenir les poblacions de plagues d'insectes sota control (mosquits, processionària, llagostins,..) Així mateix, fomenten la dispersió de les llavors de diverses espècies de plantes permetent la seua germinació en llocs distants.

No obstant això, aquest periple migratori no està exempt de perills. La caça, la sequera, els incendis, l'agricultura intensiva i la degradació dels ecosistemes naturals fa que cada vegada els seus viatges resulten més difícils.

Durant els últims mesos de l'hivern, vam construir i instal·lar en col·laboració amb els

xiquets/es del col·legi de Vistabella unes caixes niu per a falciots. Les caixes es van construir amb malla metàl·lica "de galliner" folrada de paper maixé i pintades amb pigments naturals. Quan van estar acabades es van col·locar totes juntes a manera de colònia amb dues webcam en el seu interior i es van instal·lar en el llindar de dues finestres del col·legi.

Ara només queda esperar que aquesta primavera s'ocupen i puguem fer un seguiment de la cria amb les webcam instal·lades.

Niu d'oronetes

LA FITXA: *El Roure reboll*

Quercus pyrenaica

Amb aquest article inaugurarem una sèrie dedicada a les espècies de flora i fauna més característiques del Parc Natural de Penyagolosa i del seu entorn, amb l'objectiu d'apropar-los als habitants i visitants d'aquest privilegiat espai natural.

Iniciem la sèrie amb el roure reboll (*Quercus pyrenaica*) ja que, al costat del límit del Parc, es troba el millor bosc d'aquesta espècie de tota la Comunitat Valenciana.

Si caminem per la pista que uneix el camí de Puertomingalvo amb l'àrea d'acampada del Planàs, entre el Collet del Mas Roig i la Portera del Llop, ens endinsarem en El Rebollar, un ombrívol i fresc bosc que evocarà terres més septentrionals i humides.

Els roures que l'integren, esvelts i amb aspecte jove, són en realitat de rebrots emesos pel potent sistema radicular dels antics i centenaris arbres que van ser talats en el seu moment. De port dret, presenten una escorça rugosa i parcialment coberta de líquens, amb copes que tamisen la llum del sol amb les seues amples fulles, profundament lobulades i vellutades, creant un ambient molt diferent del de les pinades. Aquest ambient determina la presència de plantes i animals característics en el sotabosc, entre els quals destaquen la bella orquídia *Cephalanthera rubra* i diverses espècies d'ocells i insectes associats a aquesta formació vegetal. Les bellotes que produeixen, encara que amargues, alimenten a una gran quantitat d'animals, que també troben refugi en l'atapeïda frondositat de la formació.

El caràcter semicaducifoli del fullatge dels rebolls dota a aquest bosc d'un aspecte que canvia amb les estacions, perquè les fulles s'assequen i es tornen marrons a l'hivern, encara que romanen en l'arbre fins al rebrot primaveral en el qual el bosc adquireix un to verd clar, passant a verd-grisenc a l'estiu i groguenc a la tardor.

Els rebolls requereixen sòls àcids -o almenys descalcificats- així com un microclima relativament humit, per la qual cosa en el llevant ibèric només es donen punts molt determinats, consti-

Fulla de roure reboll

tint un hàbitat de gran interès i protegit per la legislació autonòmica, estatal i europea.

El Rebollar és per tant un tresor que val la pena conèixer i conservar.

Hotel d'Insectes

Ajudar els insectes és ajudar la vida

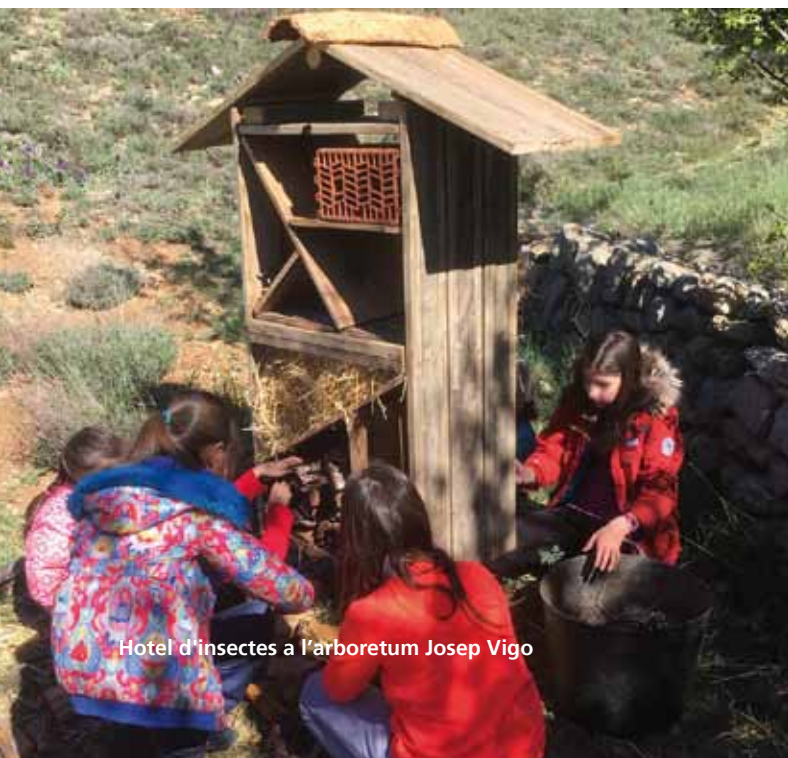
Quan es parla de la fauna silvestre d'un espai natural protegit la gent sol pensar en animals de bona grandària, especialment en espècies emblemàtiques de mamífers o ocells com els cabirols, cabres salvatges, raboses, esquiroles, àguiles, voltors... però poques vegades es pensa en animals més humils en grandària però importantíssims a escala ecològica com són els insectes i altres invertebrats.

Amb més de 6 milions d'espècies identificades en el nostre planeta -es calcula que en realitat existeixen deu vegades més-, els insectes són els animals més abundants i malgrat les seues escasses dimensions suposen el 65% de la biomassa o pes animal en el seu conjunt. El seu paper en les cadenes tròfiques, en el reciclatge de nutrients i en la pol·linització de les plantes els fa completament necessaris per al manteniment de la vida tal com la coneixem. No obstant això la contaminació de tot tipus, l'alteració dels hàbitats naturals i el canvi climàtic estan fent desaparèixer moltes espècies i fins i tot posant en perill grups sencers com les abelles, com bé s'ha divulgat en els mitjans de comunicació en els últims anys.

En el cas del P.N. de Penyagolosa existeix una notable biodiversitat d'insectes a causa del seu bon estat de conservació general i a la varietat d'hàbitats i microhàbitats existents (boscos, matolls, prats, penyes, punts d'aigua,...) i en ell es troben espècies pràcticament absents de la resta del territori valencià, ja que per la seua elevada altitud constitueix un refugi per a aquelles que requereixen un clima més fresc i humit.

Per tot açò i per tant d'ajudar aquests xicotets éssers i conscienciar sobre la seua importància, les xiquetes i xiquets del C.R.A. Penyagolosa, els seus mestres i l'equip del Parc, hem construït i instal·lat en l'arborètum de Sant Joan un "hotel d'insectes". Es tracta d'una caseta de fusta amb diferents sectors o "habitacions" omplides amb troncs foradats, fulles, pedres, teules, trossos de suro, etc., de manera que ofereixen un refugi d'acord amb els requeriments o "preferències de casa" d'una gran varietat d'aquests animals.

Ens alegra dir que al cap de pocs dies de la seua instal·lació l'hotel va començar a ser ocupat pels primers inquilins.

Hotel d'insectes a l'arborètum Josep Vigo

Esbrossat a la Font de l'Espino

El manteniment del parc

Els treballs de la brigada

En l'últim trimestre, la brigada de manteniment del Parc Natural de Penyagolosa, ha estat treballant en la millora del GR-33 per a la celebració de la peregrinació de les Useres a Sant Joan de Penyagolosa al seu pas pels termes de Les Useres, Lluçena, Xodos i Vistabella els dies 27 i 28 d'abril. Els treballs van consistir en la reparació d'algunes parts de l'empedrat, desbrossament i retirada d'arbres caiguts.

Després de la peregrinació de les Useres es van succeir les de Culla i Vistabella, per a les quals van netejar i van desbrossar els voltants de la Font de l'Espino on aquestes dues romeries fan parada.

A més d'aquests treballs, la brigada del Parc ha continuat amb els seus treballs habituals de manteniment de la zona de Sant Joan, Arborètum i centre d'interpretació. També han dedicat esforços a reconduir la senda del Barranc de la Pregunta afectada per l'aparició de sendes paral·leles provocades pels descensos amb bicicleta de muntanya i a la col·locació de dos senyals informatius en la cascada del Carbo.

Així mateix, en les últimes setmanes s'ha realitzat una sèrie d'eixides de mostreig de l'abundància de raïm de pastor (*Sedum sp.*) que és la planta de la qual s'alimenta la desapareguda papallona *Apol·lo* i d'aquesta manera poder valorar la seua possible reintroducció al Parc.

Orquídies a Penyagolosa

Unes grans desconegudes

Les orquídies són el grup amb més nombre d'espècies de totes les plantes amb flor que habiten la Terra.

Encara que la nostra imatge de les orquídies sol estar relacionada amb les habituals d'origen tropical que trobem en vivers i floristeries, no totes són tan grans i cridaneres. Malgrat ser rares a la Comunitat Valenciana, podem trobar almenys 60 espècies autòctones en les nostres muntanyes i solen habitar llocs tan variats com prats, cunetes de carreteres i pistes o sota l'ombra dels arbres en espessos boscos. Estan molt relacionades amb els insectes, als quals necessiten per a la seua reproducció utilitzant les atractives formes i colors de les seues flors per a atraure'ls.

A Penyagolosa trobem al voltant de 30 espècies d'orquídies distribuïdes pels diferents ambients del parc. Algunes d'elles són especialment interessants per la seua raresa i escassetat com la *Orchis sambucina*, en canvi unes altres ho són per la seua especialització a l'hora d'atraure insectes com la *Ophrys apifera*.

La primavera a Penyagolosa és el millor moment per a observar aquestes meravelles del món vegetal i gaudir de la seua bellesa. Així els dies del 25 al 27 de maig, el botànic Lluís Serra Laliga va organitzar el XIII seminari sobre orquídies de la Comunitat Valenciana, que va ser tot un èxit de participació. Apunta-t'ho per a l'any que ve!!

Vols col·laborar amb nosaltres?... envia els teus articles a la següent adreça:
parque_penyagolosa@gva.es

Redacció: Equip tècnic del PN de Penyagolosa

Parc Natural de Penyagolosa

964 76 08 38

parque_penyagolosa@gva.es

<http://www.parquesnaturales.gva.es/web/pn-penyagolosa/>

Centre d'interpretació del parc: darrere de l'ermitori de Sant Joan de Penyagolosa

12135 Vistabella del Maestrat, Castelló

